שיעורי ליל שבת

שיעור מורינו רבי מרדכי בונם זילברברג שליט"א

בית הכנסת המרכזי שיכון ה' ❧ **גליון מס' 300 - תשפ"ז**

כיצד גנבה רחל את התרפים מאביה ולא חששה מגזל

"ולבן הלך לגזז את צאנו ותגנב רחל את התרפים אשר לאביה" (לא יט) **- וצריך להבין מדוע לא חששה רחל מאיסור גזל כאשר גנבה התרפים של לבן אביה?**

ובאמת דבהמשך הפסוקים נאמר שיעקב אמר ללבן "עם אשר תמצא את אלוהיך לא יחיה" (לא לב) והוסיף ע"ז האור החיים הק' 'כדין בן נח' והיינו שמה שיעקב אמר שהגנב לא יחיה זהו מדינא, וכמבואר בעירובין (סב ע"א) דבן נח שגזל חייב מיתה, וכ"כ המשך חכמה.

אך ודאי שהפשטות אינה כן דהרי ודאי לא עברה רחל על גזל ממש, וכן זה נסתר לדברי רש"י שכתב על הפסוק "לא יחיה" 'ומאותה קללה מתה רחל בדרך' וכמבואר במדרש (ב"ר ע"ד וצ"ז) שרחל מתה כי קללת חכם מתקיימת אפילו על תנאי, וא"כ מבואר שרחל מתה רק מכח הקללה ולא מדין הגזל.

ואפשר שאין גניבת התרפים נחשבת לגזילה דאינם שווים פרוטה כיון שע"ז אסורה בהנאה, (עי' שו"ת שבות יעקב ח"ג לח שתירץ כן), אך במס' ע"ז (ס"ד ע"א) מבואר לכאורה דלגוי מותר להנות מע"ז, שרבה בר אבוה הורה להגויים שבאו להתגייר אצלו שימכרו קודם את כל הע"ז שלהם ואח"כ יתגיירו, ומוכח מזה שמותר לגוי להנות מע"ז דאל"כ מה יועיל להם שימכרו את הע"ז כיון שלא יוכלו להנות כלל מהכסף (כ"כ המהרי"ל דיסקין (שו"ת קו"א סי' קמ"א) והאור שמח (פ"ט מע"ז הי"א).

ואמנם הרמב"ן והר"ן (בחי' לע"ז נ"ט ע"ב) כתבו דגוי שניסך יין לע"ז ממש "אסריה בין לדידיה בין לאחרים דאיסורי ע"ז בבני נח נמי הוא" עכ"ל, אולם אף לדבריהם יש לדון דהרי קי"ל שגוי יכול לבטל ע"ז שלו וא"כ יחשב שהע"ז שווה פרוטה כבר מעכשיו, והדבר תלוי במה שחקרו האחרונים אם יש בעלות לאיסורי הנאה, דאי נימא שאין בעלות באיסוה"נ א"כ אין בזה גזל גם כשהע"ז שייכת לגוי כיון שאין לו בעלות על הע"ז, ואע"פ שבכוחו לבטלו מ"מ כל זמן שלא ביטלו אינו שלו ואכ"מ.

והגרי"ש אלישיב זצ"ל תירץ (מובא בס' כמטר לקחי) דהרי לבן רימה את יעקב והחליף את משכורתו עשרת מונים, וא"כ לבן היה חייב ליעקב כסף וגבתה רחל את חוב בעלה ע"י גניבת התרפים.

אך באמת רש"י על הפסוק "ותגנב רחל את התרפים" כתב 'להפריש את אביה מעבודת אלילים נתכונה', ומבואר שרחל גנבה התרפים מדין 'לאפרושי מאיסורא' למנוע מאביה איסור ע"ז, ואולם יש לעיין מנ"ל דמשום איפרושי מאיסורא מותר לגזול ולהזיק ממון חבירו.

ואכן הדברים מפורשים בגמ' בברכות (כ' ע"א) "דרב אדא בר אהבה חזייה להההיא כותית דהות לבישא כרבלתא בשוקא (היינו בגד אדום שאסרו חכמים ללובשו משום פריצות) סבר דבת ישראל היא, קם קרעיה מינה, אגלאי מילתא דכותית היא, שיימוה בארבע מאה זוזי", ומבואר שר' אדא הוצרך לשלם בעבור מעשהו רק בגלל שהאשה התבררה כגויה, אך אם באמת היה מדובר באשה יהודיה היה מותר לרב אדא להזיק את ממונה כדי להפרישה מן האיסור.

וכן מבואר ברמב"ם (פ"י מכלאים הכ"ט) ובשו"ע (יו"ד סי' ש"ג ס"א) שכתבו 'הרואה כלאים של תורה על חבירו אפי' היה מהלך בשוק קופץ עליו וקורעו מעליו מיד' ובמהר"י קורקוס וברדב"ז ובבאר הגולה שם כתבו דמקור דברי הרמב"ם הם מהגמ' בברכות הנ"ל שמוכח ממנה דמותר להזיק ממון חבירו כדי להפרישו מאיסור.

ויסוד הדין דמותר להזיק ממון חבירו כדי להפרישו מאיסור נלמד ממה שמותר לאדם להכות חבירו להפרישו מאיסור, כמבואר בב"ק (כ"ח ע"א) שאדון שהיכה את עבדו ועשה בו חבורה ע"מ שייצא מביתו כשהגיע זמן היובל פטור, ובאוקימתא

השנייה העמידה שם הגמ' שמדובר בעבד שרבו השיא אותו לשפחה כנענית ועתה הוא מסרב לפרוש ממנה אע"פ שנאסרה עליו כעת שהרי הוא כיהודי בן חורין לכל דיניו, ומבואר שמותר לאדון אפי' להכותו כדי להפרישו מן האיסור וכן נפסק ברמ"א (חו"מ תכ"א סי"ג), וא"כ כ"ש שמותר לאדם להזיק את ממון חבירו להצילו מן האיסור, שהפסד ממון קל יותר מהכאה בגופו, וכמו שאמרו 'עד שאתה כופהו בגופו כפהו בממונו'.

ולפי"ז תמוה אמאי פירשו האוה"ח והמשך חכמה שרחל נענשה על גזילת התרפים, הלא מבואר להדיא בגמ' שמותר להזיק ממון חבירו להפרישו מאיסור, אכן נראה דהנה בשו"ת חת"ס (יור"ד י"ט ד"ה מעתה) וכן בפנים יפות (פר' קדשים) ועוד כתבו דהחיוב לאפרושי מאיסורא נובע מדין 'ערבות', ולפי"ז אין זה שייך רק ביהודי דכל ישראל ערבים זה לזה, אבל בגוי שאין עליו ערבות אין דין איפרושי מאיסורא, ולכן דעת האוה"ח והמשך חכמה דלרחל לא הותר גניבת התרפים דאין דין איפרושי מאיסורא בבן נח, אבל לפרש"י דרחל גנבה את התרפים לאיפרושי מאיסורא צ"ל שהחיוב איפרושי מאיסורא נובע מדין 'לפני עור', וכמבואר בב"ח (יור"ד סי' ש"ג), ולפני עור איכא ג"כ בגוי וכמבואר בגמ' דאסור לתת אבר מן החי לבן נח.

ולהדיא פליגי הפוסקים בזה אם גם בגוי שייך דין 'לאפרושי מאיסורא', דהש"ך (יו"ד סי' קנ"א סק"ו) ועוד אחרונים סוברים שבגוי לא שייך דין זה, אך מאידך המג"א (או"ח שמ"ז ד') ועוד אחרונים כתבו להדיא שגם בגוי נאמר דין 'לאפרושי מאיסורא' שצריך להפרישו מאיסורים ששייכים בו, ויסוד מחלוקתם תלוי בשורש הטעם של 'לאפרושי מאיסורא' וכמבואר.

מחלוקת רבותינו האם מותר להזיק דבר שלא כל שימושו לאיסור

והנה באילת השחר עה"ת בענין השאלה הנ"ל כיצד היה מותר לרחל לגנוב התרפים מאביה כתב מרן וז"ל 'והנה רחל לא עברה באיסור גניבה כיון דכונתה היתה להפרישו מע"ז, ודבר שכל שימושו לאיסור, מותר לקחתו כדי להפריש אדם מאיסור', ומבואר שדעת מרן זצ"ל שכל ההיתר לגזול לחבירו כדי להפרישו מאיסור הוא דוקא בדבר שכל שימושו לאיסור אך דבר ששיך בו גם שימושי היתר אסור לגוזלו כדי להפרישו מאיסור.

ויש להקשות על דברי מרן זצ"ל מהגמ' בברכות הנ"ל שרב אדא הזיק את בגדה של האשה אפילו שלא כל שימושו של הבגד הוא לאיסור, שהרי כל האיסור ללכת עם בגד אדום הוא דוקא ברשות הרבים אך בבית מותר היה לאשה ללכת עם בגד זה.

וי"ל דאף לדברי מרן זצ"ל כיון ששם מדובר בשעת האיסור ממש שייך בזה דין 'לאפרושי מאיסורא' דמה מהני שיש בזה שימושי היתר הרי כרגע משתמשים בזה לאיסור ומצוה להפרישו מן האיסור.

והנה נידון זה האם יכול אדם להזיק את ממונו של חבירו כדי להפרישו מן האיסור הוא נידון רחב השייך בהרבה מקרים ולמשל חוזר בתשובה שהגיע לבית הוריו וגילה שם בשר טריפות, ובא ושאל האם מותר לו מדין 'לאפרושי מאיסורא' לזרוק את הטריפות כדי להציל את הוריו מאיסור.

וכמו"כ באחת הישיבות גילה המשגיח שאחד מן הבחורים בישיבה נושא עימו פלאפון פרוץ ושבר לו את המכשיר, ויש לדון האם מותר היה לאותו משגיח לעשות כן, והאם איננו חייב לשלם בעבור המכשיר.

ושמעתי בשם מרן הגר"נ קרליץ זצ"ל דמוצא טלפון פרוץ אפילו שיודע מי בעליו אין להחזיר לו ומאבדו להפרישו מאיסור (עי' חוט שני הל' פסח קובץ ענינים אות ט), ואולם לדברי מרן הגראי"ל זצ"ל כיון שיש בו גם שימושים של היתר לכאורה אסור להזיקו, אכן לאחר שנאסרה החזקת מכשירים אלו ע"י רבותינו הרי הוא נחשב כתשמיש שכל כולו לאיסור ומותר להזיקו.

והנה בפתחי חושן (פ"א) כתב לדון שאף שמותר לאדם להזיק ממון חבירו כדי להפרישו מאיסור מ"מ אינו נפטר מתשלומין כמו במציל עצמו בממון חבירו שצריך לשלם, אך מדברי הגמ' בברכות שם 'מתון מתון מאה זוזי שווי' משמע שרק בגלל שהתברר שהיא כותית היה צריך רב אדא לשלם, אבל אילו היתה ישראל לא היה צריך לשלם, וכן פסק מרן הגרי"ש אלישיב.

ויעוין בשו"ת שלמת חיים (סי' תקל"ח) שנשאל הגרי"ח זוננפלד אם מותר לשרוף עיתונים המכשילים את הרבים בכפירה ומינות, והשיב שכיון שעיתונים אלו הם עון פלילי לכן אין למחות באותם השורפים עיתונים אלו, ופשוט שאף שיש בעיתונים אלו עוד דברים חוץ מדברי המינות כגון חדשות מהעולם וכדומ' נחשב הדבר לכל שימושו לאיסור כיון שכל מטרת העיתון היא בשביל דברי המינות ושאר הדברים הם אגב כדי שיהיה לדבר שם עיתון, וכבר הורה זקן מרן החזו"א דמותר לשרוף ספרי מינים ואין לחוש לגזל (עי' תשובות והנהגות ח"א שסח).

להערות והארות, ולקבלת העלון במייל 0548473@gmail.com ©